

DIALOGISUUS VARHAISKASVATUKSESSA

*(Julkaistu teoksessa Haapsalo, Petijä, Vuorelma-Glad, Sandén, Pulkkinen, Tahvanainen (toim.)
Varhaiskasvatus katsomusten keskellä, Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy 2017.)*

Lapsen oikeus hyvään elämään ja aikuisten huolenpitoon turvataan YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa. Sen mukaan lapsen yhdenvertainen kohtelu kuuluu kaikille lapsille ilman lapsen tai hänen vanhempiansa tai huoltajiensa rotuun, ihonväriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittisiin tai muihin mielipiteisiin, kansalliseen, etniseen tai sosiaaliseen alkuperään, varallisuuteen, vammaisuuteen, syntyperään tai muuhun seikkaan perustuvaa erottelua.

Suomessa lapset elävät monimuotoisissa perheissä. Perheeseen voi kuulua yksi tai kaksi vanhempaa, samaa tai eri sukupuolta olevia vanhempia tai perheen aikuiset voivat olla Suomeen muualta muuttaneita tai äidinkieleltään muita kuin suomen- tai ruotsinkielisiä. Lasten siirtyessä varhaiskasvatukseen he saavat uusia kavereita, vanhemmat puolestaan tukea kasvatustehtäväänsä varhaiskasvatuksen työntekijöiltä, joiden työtä ohjaavat Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2016). Varhaiskasvatus toteuttaa osaltaan Lapsen oikeuksien sopimusta.

Monimuotoisten perheiden ja varhaiskasvatuksen ammattilaisten vuoropuhelun mahdollistaa perehtyminen dialogisuuden periaatteisiin ja dialogitaitoihin. Dialogisuus on toiminta- ja ajattelutapa, jossa tehdään tietoisesti tilaa vuoropuhelun rakentamiselle erilaisista kulttuurisista, yhteiskunnallisista, uskonnollisista, kielellisistä tai seksuaalisista taustoista tulevien ihmisten välille. Varhaiskasvatuksessa dialoginen vuoropuhelu on keino sovittaa yhteen lapsen hyvään elämään, kasvuun, kasvatukseen ja kasvatusyhteistyöhön liittyviä kokemuksia, ajatuksia, käsityksiä ja näkökulmia.

Tässä artikkelissa kuvataan dialogista varhaiskasvatusta kolmen, toisiaan täydentävän dialogisen toimintamallin avulla. Kuvaamme varhaiskasvatuksessa tapahtuvaa vastavuoroista vuoropuhelua Aretai Oy:n dialogisuusperiaatteiden, ICDP – Kannustava vuorovaikutus -ohjelman sekä dialogisen kasvatuskumppanuuden periaatteiden näkökulmasta. Artikkelin syntyi kirjoittajien välisessä dialogissa, jossa yhdistimme tutkimuksen, työnohjauksen ja erityisvarhaiskasvatuksen asiantuntemusta. Työnohjaaja Katriina Lehti vastaa työyhteisöä koskevasta osuudesta, varhaiskasvatuksen erityisopettaja Jaana Tirkkonen kuvaa lapsen ja aikuisen ICDP -dialo-

gisuuden periaatteita ja erityisasiantuntija Marjatta Kekkonen avaa dialogista kasvatusyhteistyötä ja Lapsen oikeuksien sopimusta.

TYÖYHTEISÖ – OPPIVA YHTEISÖ

Pedagogiikan taustalla vaikuttavat koko varhaiskasvatusorganisaation toimintakulttuurin, rakenteiden ja resurssien lisäksi yksittäisten työntekijöiden arvot, kokemukset, koulutus ja suhtautumistapa. Kasvatusyhteisön toimintakulttuuri ohjaa sitä, miten aikuiset toimivat lapsiryhmissä ja päiväkodissa toistensa kanssa, miten kasvattajat suhtautuvat lapsiin sekä miten he tekevät yhteistyötä vanhempien ja perheiden kanssa.

”Olemme oppiva yhteisö, joka siirtää kulttuuriperintöä sekä tärkeinä pidettyjä arvoja ja traditioita seuraavalle sukupolvelle demokratian toteutumisen keskeisiä periaatteita tukien.” Muun muassa näin Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet velvoittavat kasvattajia. Mutta mitä tämä tarkoittaa arjen kasvatustyön ammattilaisten ajattelussa ja käytännön toiminnan suuntaamisessa? Dialogisuuden vahvistaminen varhaiskasvatuksessa haastaa moniin kysymyksiin. Ovatko sinun tärkeinä pitämäsi arvot samoja kuin minulla? Miten ymmärrän demokratian toteutumisen varhaiskasvatusikäisen lapsen maailmassa? Mitkä hahmotan demokratian keskeisiksi periaatteiksi? Miten rakennan oppivan yhteisön? Miten ajattelen oppimisen tapahtuvan meidän aikuisten kesken, kasvattajan ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa sekä lasten vertaisuhteissa?

Kasvatustyössä on kysymys monista merkityksistä, joihin vaikuttavat kasvattajan omat henkilökohtaiset kokemukset ja joista vallitsee yhdessäkin kasvattajayhteisössä useita eri näkemyksiä. Nämä näkemykset ohjaavat käytännön toimintaa varhaiskasvatuksen arjessa.

MITÄ DIALOGI ON?

Dialogi on moniäänistä keskustelua, jossa ihmiset pysähtyvät kuuntelemaan ja puhumaan arjen tilanteisiin liittyvistä näkökulmista sekä niiden taustalla vaikuttavista elämän varrella kertyneistä kokemuk-

sista. Dialogissa tehdään tietoisesti tilaa sille, että ihmiset ajattelevat kasvatustyön päämääristä ja keinoista eri tavoin. Dialogissa ei jäädä vain toistamaan totuttuja mielipiteitä ja nopeasti hahmoteltuja toiminnan suuntaviivoja, vaan pyritään tutkimaan niiden taustalla olevia elämäkokemuksia ja ajattelutapoja. Tämä on vaativaa ja edellyttää yksilöiltä ja työyhteisöiltä runsaasti erilaisuuden ja sen tuoman jännitteen sietämistä monien näkökulmien keskellä. Avoin ja toisia kunnioittava ilmapiiri on dialogin käymisen edellytys, mutta myös sen seuraus.

Dialoginen toimintatapa merkitsee tietoista sitoutumista kuuntelemaan, kunnioittavaan ja luottamusta luovaan vuorovaikutukseen työyhteisöissä sekä lapsen ja perheen kanssa. Dialogisessa kasvatustyössä yhteistyö ymmärretään yhtäältä keskustelualoitteina ja kommunikaatiotaitoina, mutta myös relationaalisuutena, suhdetaitona. Relationaalisella kompetenssilla viitataan kasvattajan kykyyn solmia ja ylläpitää yhteys lapseen ja toimia tästä kasvattaja-lapsi-yhteydestä käsin vastuullisesti lapsen kehitystä ja oppimista edistävän yhteistoiminnan luomiseksi (Linder & Breinhild Mortenson 2009).

DIALOGISUUS KASVATUSYHTEISÖSSÄ

Kasvattajat pohtivat ja refleктоivat Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2016) päämääriä ja keinoja arjen kasvatustyössä koettujen tilanteiden kautta. Kasvattajia saattavat askarruttaa lasten hyvinkin erilaiset taustat suhteessa perheen kokoonpanoon, vuorovaikutustapoihin ja arjen toimintatapoihin. Lapsilla on myös keskenään hyvin erilaiset elämäkatsomukselliset, kielelliset ja kulttuuriset taustat. Lasten tarpeiden huomioiminen, perheiden erilaisuus, mahdolliset elämäkriisit sekä varhaiskasvatukseen kohdistuvat odotukset ovat kasvattajan ammatillista arkea. Lasten elämän- ja perhetilanteiden moninaisuus voi herättää kasvattajissa hämentyneitä ajatuksia ja välillä vaikeita tunteita.

Varhaiskasvatuksen päämääränä on tukea jokaisen lapsen ja lapsiryhmän kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Keinot on pohdittava kussakin tilanteessa yksilöllisesti. Ennen kuin keinoja voidaan onnistuneesti pohtia, on tärkeää ymmärtää mahdollisimman selkeästi ja syvällisesti jokaisen yksittäisen lapsen ja ryhmän tilanne. Tämän mahdollistuminen vaatii kasvattajien keskinäistä dialogia, jossa kasvattajat kertovat lapsiin liittyvistä havainnoista ja huolista sekä toimintavaihtoehtoista.

”Ryhmässä pitkään työskennellyt lastenohjaaja on huolissaan lasten lisääntyneestä digitaalisten laitteiden käytöstä sekä siitä, että monet vanhemmat ovat pitkien työpäiviensä jälkeen erittäin väsyneitä, eivätkä jaksakaan arki-iltaisina panostaa lastensa kohtaamiseen ja kuuntelemiseen. Vastavalmistunut lastenohjaaja on joidenkin lasten kohdalla pannut merkille tarkkaavuuden ja toiminnanohjauksen puutteita, joiden syitä olisi hänen mielestään tarpeen moniammatillisesti tutkia. Varhaiskasvatuksen opettaja tuo vielä yhden näkökulman ryhmän vastikään muuttuneesta dynamiikasta uuden lapsen tultua ryhmään kesken toimintakauden. Näiden eri näkökulmien kautta työntekijät pystyvät ymmärtämään ryhmässä näkyviä ilmiöitä paremmin ja sitä kautta myös peilaamaan ja ennakoimaan omaa toimintaansa, joka parhaiten auttaisi ryhmän lapsia ja heidän perheitään.”

Työyhteisössä dialogin tavoitteena on ymmärtää paremmin muiden tiimin jäsenten ajattelua ja toimintaa. Sen päämääränä on myös syventää yhteistä käsitystä ryhmän lasten tilanteista, taustoista ja yksilöllisistä piirteistä sekä sen kautta kyetä toimimaan tarkoituksenmukaisemmin lapsen ja ryhmän tarpeisiin vastaten. Kuunteleva ja kunnioittava dialogi vahvistaa myös työntekijöiden keskinäisiä suhteita ja luottamusta.

”Työyhteisössä dialogin tavoitteena on ymmärtää paremmin muiden tiimin jäsenten ajattelua ja toimintaa.”

DIALOGIA TUKEVAT TOIMINTATAVAT TYÖYHTEISÖSSÄ

Dialogi vaatii aikaa sekä onnistumista tukevat puitteet ja rakenteet. Jotta ihmiset pääsevät virittymään omiin ja toistensa ajatuksiin ja kokemuksiin, dialogille on varattava riittävän pitkä keskeytyksettömän aika sekä rauhallinen tila. Dialogiin osallistujien on hyvä istua piirissä siten, että kaikki kykenevät näkemään muut osallistujat ja asetelma tukee tasaveroisuuden sekä avoimuuden kokemusta. Dialogilla on syytä olla ainakin aluksi ohjaaja, joka pitää huolta ajankäytöstä, puhumisen ja kuuntelemisen erottamisesta sekä kaikkien osallistujien näkökulmien esille tulemisesta.

Dialogin ohjaajan ja dialogiin osallistujien on tärkeää sitoutua ja pyrkiä toteuttamaan tiettyjä dialo-

gia tukevia toimintatapoja (Alhanen, Soini & Kangas 2015) Seuraavat dialogisuutta tukevat toimintatavat¹ auttavat varhaiskasvatusyhteisöjä synnyttämään ja ylläpitämään dialogista puhetapaa.

1. Erottaa kuunteleminen ja puhuminen.

Kun joku toinen puhuu, on tärkeää keskittyä kuuntelemiseen sekä siihen, mitä toisen puhe herättää juuri sillä hetkellä omassa mielessä. Tähän liittyy odottamista, jossa työstetään toisten kokemusten kuuntelemisen vaikutusta omiin kokemuksiin.

2. Liittykää toistenne puheeseen.

Älkää puhuko itsellenne mekaanisiksi muodostuneita näkemyksiä ja mielipiteitä vaan sitoutukaa viestimään omaa ”tässä ja nyt” tapahtuvaa sisäistä dialogianne toisille osallistujille.

3. Puhutelkaa suoraan toisianne.

Tämä tarkoittaa toisten ihmisten ja heidän kokemustensa puhuttelua, tarkentavia kysymyksiä sekä omien dialogissa heräävien ajatusten jakamista.

4. Luokaa yhteistä kieltä.

Dialogissa yritetään välttää erikoissanastoa. Sen sijaan pyritään luomaan yhteistä, kaikille ymmärrettävää kieltä. Tämän merkitys korostuu esimerkiksi vanhempien ja verkostojen tapaamisissa, joissa osallistujat puhuvat samoista asioista eri sanoin ja käsittein.

5. Työstäkää ristiriitoja.

Dialogissa ilmenevät näkemyserot otetaan vakavasti. Niitä tulee pitää keskeisinä oppimiskohtina. Usein yhteisten uusien oivallusten syntymisen mahdollistaa keskenään ristiriitaistenkin näkökulmien ymmärtäminen pohdittavan asian eri puolina.

6. Etsikää piiloon jääneitä näkökulmia.

Onko esimerkiksi lapsen tai hänen vanhempiansa todellinen tai oletettu näkökulma tuotu riittävän selkeästi esille?

7. Tutkikaa eri näkökulmien välisiä suhteita sekä niistä syntyvää kokonaisuutta.

Dialogin käyminen on haastavaa, mutta harjoittellessa kehittyi. Jo keskinäisen vuorovaikutuksen muuttaminen dialogin suuntaan tuottaa hyviä seurauksia työryhmien luottamukselle ja vuorovaikutuksen laadulle.

DIALOGISUUS LAPSEN JA AIKUISEN VÄLISESSÄ SUHTEESSA

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2016) mukaan varhaiskasvatuksen tulee olla lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta edistävää ja syrjäytymistä ehkäisevää. Jotta tämä toteutuu jokaisen yksittäisen lapsen kohdalla, tulee työntekijöiden, esimiesten ja johtajien olla selvillä paitsi vasuperusteiden velvoitteista, myös omista arvoistaan. Lisäksi työntekijöiden tulee kehittää omaa herkkyyttään ja vuorovaikutustaitojaan suhteessa lapseen.

Lasten kasvattaminen aktiivisiksi, osallisiksi, empaattisiksi, humaaneiksi ja erilaisuutta hyväksyviksi kansalaisiksi mahdollistuu heidän saamansa mallin ja kohtelun kautta. Vuorovaikutus aikuisen ja lapsen välisessä suhteessa on aikuisen vastuulla. Aikuisen tehtävänä on kehittää vuorovaikutuksen laatua lasta parhaiten tukevaan suuntaan silloinkin, kun se lapsen sosiaalisesta taustasta tai kehityksellisistä vaikeuksista johtuen on haasteellista. Aikuisen tulee pyrkiä löytämään lapsen vahvuudet ja hyödyntää niitä lapsen kokonaiskehityksen tukemiseksi.

”Aikuisen tulee pyrkiä löytämään lapsen vahvuudet ja hyödyntää niitä lapsen kokonaiskehityksen tukemiseksi.”

Aikuisen käsitys lapsesta vaikuttaa siihen, miten lapsi tulee kohdelluksi. Täten on ensiarvoisen tärkeää, että aikuinen tiedostaa omat ajatuksensa lapsista. Kun lapsi koetaan yksilönä, häntä kunnioitetaan persoonana, jolla on yhtäläinen tarve ja oikeus tulla hyväksytyksi, rakastetuksi ja osaksi yhteisöä kuin meillä aikuisilla. Lapsen kykyä kohdella muita lapsia ja aikuisia kunnioittavasti tukee hänen itsensä saama arvostava ja kunnioittava kohtelu kaikissa toimintaympäristöissä. (Esimerkiksi kaiken aikaa liikkeellä olevan, kaikkeen koskevan ja kaikkea kyselevän lapsen voi määritellä joko levottomaksi ja rajattomaksi tai positiivisemmin aktiiviseksi ja oppimishaluiseksi.) Lapset kasvavat, kehittyvät ja oppivat vuorovaikutuksessa, ja siksi on tärkeää tutkia sekä kasvatusyhteisön että yksittäisten aikuinen-lapsi-suhteiden vuorovaikutuksen laatua.

Hyvän vuorovaikutuksen kehittymisen edellytys on, että aikuisella on positiivinen käsitys lapsesta. Tällöin aikuinen näkee lapsen henkilönä, jolla on mah-

¹ Dialogiset toimintatavat perustuvat Aretai Oy:n kehittämään dialogisen yhteistoiminnan teoriaan ja menetelmiin. Aretai Oy toteuttaa koulutus-, työnohjaus- ja kehittämispalveluja. www.aretai.org

dollisuudet kehittyä, josta hän pitää ja johon hän voi samaistua empaattisesti ja myötätuntoisesti. Kun samaistumme empaattisesti lapsen kokemuksiinsa, jaamme hänen kokemansa ilon tai surun, ymmärrämme häntä ja mahdollistamme hänen tarpeidensa ja tunteidensa tunnistamisen. Tällöin voimme hyödyntää vastaavanlaatuisissa tilanteissa saatuja omia kokemuksiamme ja tukea häntä hänen kehityksessään. Samalla tulemme luoneeksi mallin empatiasta, empatian osoittamisesta ja vastaanottamisesta. Tämä empaattisen samaistumisen kyky tekee mahdolliseksi myötätunnon ja eläytymisen. Se on sensitiivisen huolenpidon ja vuorovaikutuksen sekä joustavan pedagogiikan edellytys (Hundeide 2000).

Lapsen ja aikuisen välistä dialogista vuorovaikutusta voidaan edistää ICDP – Kannustava vuorovaikutus²-ohjelman periaatteiden ja vuorovaikutusteemojen avulla. ICDP-ohjelma on käyttökelpoinen väline lasten ja aikuisten sekä lasten keskinäisen tasa-arvon edistämiseksi. Se rakentuu kolmen dialogin ja kahdeksan vuorovaikutusteeman ympärille. Teemat keskittyvät lapsen tunnetason sekä kognitiivisen ja moraalisen kehityksen tukemiseen. Niissä on tiivistettynä aikuisten ja lasten välisen vuorovaikutuksen tärkeitä näkökohtia, jolloin vanhemman tai kasvattajan on helppo tunnistaa ne. Teemoissa tiivistyvät ne vuorovaikutuksen ominaisuudet, jotka ovat ratkaisevia lapsen koko kehityksen kannalta. Teemat voidaan jakaa kolmeen pääryhmään, joita kuvataan kolmena dialogina:

1. *Tunnepohjainen dialogi*, jossa aikuinen osoittaa myönteisiä tunteita, vahvistaa lasta ja antaa hänelle tunnustusta. Hän sopeuttaa toimintansa lapsen mukaan, näkee hänet, seuraa lapsen aloitteita ja luo näin läheisen ja rakastavan vuorovaikutussuhteen. Lapsi kokee olevansa arvokas ja kykenevä tuottamaan iloa kanssaihmisilleen. Tällä on suuri vaikutus lapsen kehittyvään minäkuvaan.

2. *Merkityksiä luova ja avartava dialogi*, jossa aikuinen rikastuttaa ja laajentaa lapsen elämyksiä keskustellen ja selittäen asioita hänelle. Aikuinen avartaa lapsen kokemuksia lähtökohtanaan yhteinen huomionkohde ja yhteiset elämykset. Hän selittää ja selvittää asioita ja kertoo niistä siten, että elämyksistä tulee merkityksellisiä ja mielenkiintoisia ja lapsen muihin kokemuksiin liittyviä. Tällä tavoin lasta ohjataan yhteiseen ymmärrykseen todellisuudesta,

mikä on yksi positiivisen kehityksen tärkeistä edellytyksistä.

3. *Säätävä dialogi*, jossa aikuinen auttaa lasta hallitsemaan niitä tehtäviä ja haasteita, joita tämä kohtaa päivittäisessä elämässään. Aikuinen ohjaa lasta kehittämään tavoitteellisten toimintojen tapoja, jotka vaativat suunnittelua ja itsehallintaa. Toiminnot voivat olla yksinkertaisia, kuten auttaa lasta pukeutumaan ja syömään itse, tai vaativampia, kuten ratkaista eri aihealueiden, vaikkapa matematiikan ongelmia. Kaikissa näissä tilanteissa lasta ohjataan askel askeleelta suunnittelemaan ja pohtimaan toimintansa seurauksia. Sama koskee rajojen asettelua, yhtä säätelyn aluetta. ICDP – Kannustava vuorovaikutus -ohjelman mukaan rajojen asettelun tulee olla positiivista, ohjaavaa ja johdonmukaista, ei aggressiivista ja vallanhaluista, loukkaavaa tai holhoavaa. Kielteisten sääntöjen sijasta toteutetaan positiivinen säätely ystävällisessä ja molemminpuolisen kunnioituksen hengessä, jossa on yhteistoiminnalle selkeät säännöt. (Hundeide 2000.)

DIALOGISUUS KASVATUSYHTEISTYÖSSÄ VANHEMPIEN KANSSA

Dialogisuus ei rajoitu vain kasvatusyhteisön sisäiseksi tai kasvattajan ja lapsen väliseksi vuorovaikutukseksi. Dialogisuus varhaiskasvatuksessa merkitsee vastavuoroiseen vuoropuheluun ja keskinäiseen kasvatuskumppanuuteen sitoutumista myös varhaiskasvatuksen työntekijöiden ja lasten huoltajien kesken. Vasuperusteiden mukaan kasvatusyhteistyön tavoitteena on huoltajien ja henkilöstön yhteinen sitoutuminen lapsen terveen ja turvallisen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseen. Kasvatusyhteistyön onnistumista tukee luottamuksen rakentaminen sekä tasa-arvoinen vuorovaikutus ja keskinäinen kunnioitus.

Kasvattajat ja vanhemmat sitoutuvat yhteistyöhön erilaisissa tapaamisissa, keskusteluissa ja päivittäisissä kuulumisten vaihdossa lapsen päivästä ja kokemuksista. Lukuisatkaan keskustelut eivät kuitenkaan sellaisenaan synnytä tasa-arvoista ja luottamusta synnyttävää vuoropuhelua henkilöstön ja huoltajien välille. Kasvatuskeskustelut – niin päivittäiset kuin pitkäkestoisemmat – voidaan ymmärtää kohtaamisina, joissa kommunikoidaan paitsi lasta koskevia asiantiloja ja tietoja, myös puhujien

² ICDP - Kannustava vuorovaikutus – ohjelma on arvoperusta, suhtautumistapa ja menetelmä. ICDP – Kannustava vuorovaikutus -ohjelma perustuu YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen ja sen avulla voidaan edistää vasuperusteiden periaatteita ja elämäntarkastusopetusta. Lisätietoja: <http://icdp.fi> ja <https://www.facebook.com/ICDP-Finland-723447834382411/a>

välisiä suhteita ja tunteita. Kasvatusyhteistyön onnistumiset ja riemun hetket, mutta myös solmukohdat ja kriisit, liittyvät usein yhteistyötä tekevien ihmisten – kasvattajien ja vanhempien – väliin suhteisiin ja keskinäistä yhteistyötä värittäviin tunteisiin.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan kasvatuustyöhön liittyvistä arvoista, tavoitteista ja vastuista keskustellaan sekä henkilöstön kesken että huoltajien kanssa. Yhteistyö on vuorovaikutteista ja edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä aloitteellisuutta ja aktiivisuutta sekä suhdetaitoja. Yhteistyössä huomioidaan perheiden moninaisuus, lasten yksilölliset tarpeet sekä huoltajuuteen ja vanhemmuuteen liittyvät kysymykset. Tarvittaessa keskusteluissa käytetään tulkia molemminpuolisen ymmärryksen varmistamiseksi³.

Dialogisen kasvatusyhteistyön perusta on keskusteluun osallistuvien kokemus kuulluksi tulemisesta. Kasvatusyhteistyössä kasvattaja kantaa vastuun siitä, että huoltajalle syntyy kokemus kasvattajan aidosta kiinnostuksesta hänen lastaan ja lapsen perhettä kohtaan. Kuunteleva suhde ei edellytä erityisiä järjestelyjä varhaiskasvatusympäristössä, sillä olosuhteista riippumatta kasvattaja voi osoittaa aitoa kiinnostusta huoltajaa kohtaan sekä tunnistaa ja ottaa vastaan vanhemman tunneviestejä. Tunteiden vastaanottaminen ja avoin, mutta hyväksyvä keskustelu on usein avain myöhempään luottamuksen rakentamiseen. Kuuntelevan suhteen luomisessa kysymys on empaattisuuden, välittämisen viestimisestä vanhemmalle. ”Minä välitän lapsestasi ja siitä, mitä hänelle kuuluu.”

”Dialogisen kasvatusyhteistyön perusta on keskusteluun osallistuvien kokemus kuulluksi tulemisesta.”

Dialogisessa kohtaamisessa kasvattaja osoittaa hyväksyntää ja kunnioitusta lasta ja tämän perhettä kohtaan. Kasvattajan on usein helpompi toimia arvostavasti niiden huoltajien kanssa, joiden arvot ja asenteet kasvattaja itse kokee läheisiksi. Haasteeksi nousevat perheet, joiden arvomaailma ja esimerkiksi lasta koskevat varhaiskasvatus- ja lastenhoitoratkaisut eroavat voimakkaasti omista. Riskinä on, että syntyy välteltävien puheenaiheiden ja negatiivisten tunteiden kehä, jossa niin kasvattajat kuin vanhemmat kokevat ärtymystä, turhautumista, pettymystä ja kuormittuneisuutta ja toisaalta huonoa omatuntoa, epävarmuutta, väsymystä ja syyllisyyttä (ks. Peltoperä ym. 2016). Arvostavaan ja

empaattiseen asenteeseen sitoutuminen voi katkaista negatiivisten tunteiden kehän.

Kasvatusyhteistyötä tukee luottamuksen rakentuminen. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan huoltajien kanssa jaetaan lapsen päivittäisiä tapahtumia ja kokemuksia. Olennaista on, että huoltaja saa kotiin vietäväkseen kannustavaa ja myönteistä palautetta lapsesta ja tämän oppimisesta. Vanhemmalle on tärkeää voida luottaa siihen, että kasvattaja toimii hänen lapsensa parhaaksi kaikissa tilanteissa. Vanhempaa tukee, että kasvattaja näkee lapsen myönteisesti ja suhtautuu lapseen kannustavan hyväksyvästi. Luottamus syntyy myönteisen palautteen ja lapsen tunteiden oppimisen myötä.

Tarvitaan luottamusta, jotta myös huolet ja vaikeudet voidaan ottaa puheeksi. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan huoltajan ja henkilöstön havainnot ja keskustelut lapsen päivästä luovat pohjan lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin turvaamiselle. Kasvatuskeskustelut perustuvat kasvattajan lapsen päivittäistä leikkiä, toimintaa, vertaissuhteita ja hyvinvointia koskeviin säännönmukaisiin havaintoihin. Mikäli kasvattaja on huolissaan jostain lapseen liittyvästä seikasta, tilanteesta keskustellaan varhain yhdessä vanhempien kanssa ja kuultellaan huoltajien näkökulmia. Lapsen avun ja tuen tarpeen pohtimiseen voi tarvittaessa ja vanhempien kanssa yhdessä sovitusti osallistua myös muita asian tuntijoita. Tärkeää on, että vanhempi voi luottaa siihen, että etsitään yhteistä ymmärrystä ja kaikki jakavat vastuuta ja tehtäviä ratkaisujen löytämiseksi.

Dialoginen kasvatusyhteistyö on kohtaamisen ja läsnäolon taitoa. Dialogista kasvatusyhteistyötä voidaan ajatella toimintana, jossa tärkein päämäärä ei ole raportoida sitä, mitä lapsi päivittäin on kulloinkin tehnyt, suorittanut tai saavuttanut. Dialogisessa kasvatusyhteistyössä luodaan lapselle mallia siitä, miten lapsen kanssa toimivat ja hänen arkeaan ja kavat aikuiset toimivat toistensa kanssa. Dialoginen kasvatusyhteistyö merkitsee lapsen oikeuksien ja osallisuuden näkyväksi tekemistä aikuisten keskinäisessä vuoropuhelussa.

DIALOGISUUS VAALII MONIÄÄNISYYTTÄ JA MONIARVOISUUTTA

Dialogisessa kasvatuksessa on viime kädessä kyse demokraattisen yhteiskunnan arvojen vaalimisesta ja välittämisestä lapselle. Dialoginen kasvatusta voidaan tulkita yhteiskunnan – tai kirkon – tärkeinä pi-

³ Varhaiskasvatuslaki 14 a § ja Kielilaki (423/2003) 18 §

tämien arvojen konkretisoimiseksi varhaiskasvatuksen arjessa. Dialoginen kasvatus vaalii moniäänisyyttä ja yhteisen ymmärryksen rakentamista niin lapsen, vanhemman kuin työntekijän näkökulmasta.

Dialogisuudella voidaan kasvatusyhteisössä edistää varhaiskasvatuksen päämäärää lasten tasavertaisuudesta ja yhdenvertaisuudesta. Dialogisuus on kasvattajan taitoa ja kykyä luoda vuorovaikutuksen ja suhteissa toimimisen avulla erilaisista lähtökohdista tulevien lasten välille tasavertaiset mahdollisuudet osallistua ja toimia lapsiryhmässä. Dialogisuus on keino luoda siltoja ja yhteyksiä erilaisten maailman- ja elämäntapojen välille.

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on luoda erilaisista elämäntapojen välillä lähtökohdista tuleville lapsille – samoin kuin heidän perheilleen – erilaisuutta kunnioittava ja monimuotoisuutta arvostava

turvallinen oppimis- ja kasvuyhteisö. Kirkon varhaiskasvatuksen kantavana periaatteena on kristillisen elämäntapojen tukeminen. Kun liikumme ihmisten syvimpien peruskomusten kentällä, tarvitsemme dialogisia taitoja, käytäntöjä ja toimintatapoja voidaksemme tietoisesti ja rakentavasti käsitellä ja reflektoida omia ja muiden kokemuksia, näkemyksiä ja uskomuksia. Dialogisuudessa kasvattaja sitoutuu kuulevaan, kunnioittavaan ja yhteistä ymmärrystä luovaan toimintatapaan erilaisia kasvatus- ja perhekulttuureja edustavien lasten ja perheiden kanssa. Varhaiskasvatuksessa sovitellaan jatkuvasti yhteen käsityksiä siitä, mitä on lapsen hyvä kasvatus ja lapsen edun mukainen toiminta. Dialogisiin toimintakäytäntöihin sitoutuneet aikuiset osoittavat lapselle, että erilaisten näkemysten yhteen sovittaminen on mahdollista. Samalla aikuiset osoittavat, että omaa maailmankuvaansa rakentava lapsi tarvitsee varauksetonta kuulluksi tulemistä ja oman ajattelunsa kunnioittamista.

”Dialogisuudessa kasvattaja sitoutuu kuulevaan, kunnioittavaan ja yhteistä ymmärrystä luovaan toimintatapaan erilaisia kasvatus- ja perhekulttuureja edustavien lasten ja perheiden kanssa.”

Marjatta Kekkonen (FT, VTM, PDO) työskentelee erityisasiantuntijana Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa Lapset, nuoret ja perheet -yksikössä. Hän on tutkinut ja kehittänyt kasvatuskumppanuutta varhaiskasvatuksessa ja työskentelee perhekeskustoiminnan ja Icehearts-toimintamallin arviointi- ja kehittämistehtävissä. Hän on kouluttautunut ICDP-ryhmänohjaajaksi. Kekkonen on kiinnostunut yhteistoiminnallisista ja dialogisista käytännöistä sekä toimintamalleista lasten ja perheiden palveluissa.

Katriina Lehti (KM, TO, PDO) työskentelee työnohjaajana ja kouluttajana Aretai Oy:ssä. Suuri osa hänen työnohjattavistaan on kasvatuksen ja opetuksen sekä lastensuojelun ammattilaisia. Lehti on erityisen kiinnostunut lasten ja nuorten kehityksen tukemiseen liittyvistä kysymyksistä. Hän kouluttaa myös dialogisuuden teoriaa ja menetelmiä.

Jaana Tirkkonen työskentelee varhaiskasvatuksen erityisopettajana Paraisten kaupungilla. Hän on peruskoulutukseltaan sosiaalikasvattaja, minkä lisäksi hän on suorittanut esiopettajan opinnot, erityispedagogiikan perusopinnot ja kuntoutusohjaaja AMK-tutkinnon sekä valmistunut ICDP – Kannustava vuorovaikutus -kouluttajaksi. Tirkkosella on 30 vuoden kokemus varhaiskasvatuksen eri tehtävistä. Hän on kiinnostunut vuorovaikutussuhteista ja lasten ajattelun kehittymisestä sekä kehityksen kokonaisvaltaisesta tukemisesta.